Margareta Dubois-Ingelson

NÅGRA ANTECKNINGAR KRING HJALMAR SÖDERBERGS KORRESPONDENS MED FÖRFATTARKOLLEGOR

”Vi författare har ju, alla och enhvar den vackra egenskapen gemensam med salig Dumbom, att vi tåla lätt kritiker, ”så snart de röra någon ann” skriver Hjalmar Söderberg med mild galghumor i ett brev till Henning Berger apropos nedrig kritik av C.A. Bolander (odat., men före den 14.1.1916). Få yrkesgrupper torda vara så känsliga for kollegers kritik som författare och konstnärer. Detta har ofta konstaterats. Kommer den i form av tidningsrecension har den ju också ekonomiska följder. Men kollegers omdömen kommer givetvis ofta muntligt och idag vanligen per telefon men under Hjalmar Söderbergs tid fortfarande i brevform. Det kan vara intressant att läsa Söderbergs brev till olika kolleger under ett par skilda epoker i hans liv. Jag skall huvudsakligen uppehålla mig vid hans kanske svåraste period som yrkesman, nämligen då de religionshistoriska essäerna utgavs.

Hjalmar Söderbergs bevarade korrespondens med Per Hallström tar sin början redan våren 1895 då han med ett fyra sidor långt brev tackar för *Purpur* och sammanfattar ”Jag är intagen i din bok.”

Söderberg tackade Hallström för en lysningspresent som ”väckte ett vemodigt gammalt minne” men sa sig inte förstå skälen till att Hallström inte kommit på bröllopet, därför att han varit sårad av något Levertin sagt. ”Aldrig har O.L. (Oscar Levertin) talat med så mycken respekt och beundran om någon lefvande svensk, Heidenstam undantagen”. Hur Hallström kunnat leta fram skäl att betrakta Levertin som sin ovän i denna artikel ”förblir din hemlighet”. Söderberg vädjar: ”Käre Per isolera Dig inte för mycket. Blif nu inte ond på mig också utan kom snart och helsa på”. (30.1.1899) Söderbergs varma människointresse talar i dessa radar.

Att Söderberg är den större psykologen av de två framkommer i en rad litterära råd. När han tackar för boken deklarerar han: ”Kärlekshistorien står kanske litet löst i förhållande till det andra, och flickan tror jag absolut inte på.” (10.12.1902).

Litet vänligt ironiskt skriver Söderberg år 1903 och tackar för den ”vackra och roliga boken. Kvinnogestalterna skall du vara glad åt antingen du är det eller inte.” Men han klagar bittert över sin egen livssituation:

> Förmodligen skall jag snart flytta till stan, min hustru är sjukare än någonsin (...) till råga på allt skall hon ha ett barn igen. Hvilket barn det skall bli! Jag hoppas dag och natt att det skall dö, och därför kommer det nog att lefva.

Söderbergs mörka syn på sonen Mikaels framtid tecknas också i ett brev till systern Frida efter hans födelse: ”det var inte någon lycklig värld han föddes till”. Barnens välbefinnande var mycket viktigt för Söderberg och han plågades av dåligt samvete om han inte var hos dem. Mikael Söderberg tog sitt eget liv i januari 1931 efter en kort karriär som författare.

År 1908 ger han rådet att Hallström i sin pjäs skall se till att damernas toaletter skarpt skiljer sig från varandra annars kan de ej hållas isär.

Söderberg frågar i ett brev till Henning Berger om denne kom ihåg en artikel ’Hur Moses kendt krutet’ i en dansk tidskrift (”Det ny Aarhundrede[1], tror jag det var”). Men enligt Bjure Holmbäck[2] skall Söderberg enligt en anmärkning i ett brev till Ernst Thiel redan 1908 ha börjat förbereda den.

Söderbergs bevarade korrespondens med Algot Ruhe har i huvudsak två ämnen: dels tankar och notiser om skrivandet, det egna och andras, och dels små middagsinbjudningar på kort varsel, vilka skulle konfirmeras per telefon. Samlingen börjar med ett kort tack för ett korsband (31.12.1909) och fler sådana kortare skrivelser med tack för en artikel eller bok följer genom årens lopp. Fast båda ju länge bodde i samma stad, Stockholm, skrev man till varandra. Söderberg tackar (1914, odat.) för ”den lärda och

---

[1]Dr. phil. Villads Christensen refererar i *Det ny Aarhundrede*, okt. 1908 en artikel av Silvio Gesell: `Kannte Moses das Pulver? War die Bundeslade ein Laboratorium?’ AItona 1907. Jfr. *Jahves eld* i SS IX, s. 83.

[2]Bure Holmbäck, *Hjalmar Söderberg. Ett författarliv*. Bonniers 1988, s. 400.

underhållande boken" vilken är Ruhes monografiöver Bergson[3]. Ruhe ville ha en uppgift om ett ställe hos Anatole France: "Skulle Du som säkerligen kan Din Anatole France vara i stånd att ange locus för nedanstående (...)". (24.3.1915)

När Söderberg för gott flyttat till Köpenhamn höll Ruhe honom underrättad med nyheter/skvaller om författarvännerna och genom att sända tidningsurklipp. "Tack för vänligt brev. Min forna supbror Rabenius har alltid varit ett svagt käril. Undras hvem som den här gången har fyllt på innehållet" (november 1928). Söderberg syftar på Rabenius' synnerligen nedriga recension av hans *Jesus Barabbas*. Ruhe som själv råkat ut för Rabenius' beska kritik året innan då han hade givit ut sin översättning av Bröderna Goncourts dagbok[4] visste hur den kändes. Vad gäller *Jesus Barabbas* var Rabenius i gott lag, för nästan alla viktiga kritiker fördömde boken. "Det vänliga brevet" från Ruhe är det längsta i samlingen:

> Jag kan inte stå emot lusten attt skriva till Dig med anl. av de sinnesrörelser Du låtit mig genomgå eller föranlett de senaste dagarna. Det är alltså inte min mening att erbjuda Dig blyvattenomslag att lägga på blånaderna. Jag nöjer mig med att ge ett kort referat av de skakande händelserna såsom jag uppfattat dem. Det började en morgon då jag öppnade Sv.D. (Fredrik Bööks kritik) och ännu värre blev det nästa morgon. Då jag flanerade in på NKs bokavdelning flockades de unga herrarna omkring mig och frågade vad jag tyckte och om jag trodde att ärkebiskopen skulle lyckas få svenskarna att göra som han, avstå från att läsa boken. De frågade vad jag tyckte om Bolander (Carl-August Bolander såg positivt på boken) som jag inte hunnit med, inte sett; de plockade fram klippet ur en pulpet, och jag sade de visa orden att saken tydligen kan betraktas från olika sidor. Jag läste Rabenius i St.T och stärktes i min uppfattning att här bedrevs något djävulskap. (..) Tänk om Henning (Berger) hade levat! som jag brukar säga när det händer

[3]Algot Ruhe, *Henri Bergson, Tänkesättet Bergson i dess grunddrag*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1914.

[4]*Bröderna Goncourts dagbok urval och översättning. Minnen från det litterära livet I & II*, Wahlström & Widstrand, Stockholan 1927.

> något riktigt intressant. Hur Bonniers färstår att sköta en bok visar deras lyckliga grepp att sätta in H. S-ms rec. dagen efter K. H-gs (Knut Hagberg) krystade pekoral dagen förut (i N.D.A. som annons).

Att Ruhe njöt av att det stormade är ju uppenbart. Och boken kom ut i en tredje upplaga.

Själv intresserad av Jesusgestalten sedan ungdomen hade han tidigt läst vad Söderberg nu studerade i ämnet, bl.a. Strauss' *Leben Jesu* och Emil Rasmussens *Jesus* om vilken han hade skrivit i *Arbetet*, vilket också gäller Ernest Renans *Vie de Jésus*; den sistnämnda gjorde han en nyöversättning av, *Jesu Lefnad*.[5] "Tack för tillsändandet av `Mänskligt'. Det kan vara roligt med litet skvaller ibland - har nästan inte hört något i den vägen sen Henning (Berger) dog." (22.12.30) Henning Bergers namn förekommer ofta i brevväxlingen mellan Söderberg och Ruhe; eftersom han dels var stockholmare, bl.a., och tillhörde samma författargeneration som Ruhe och dels senare blev köpenhamnare och gifte om sig med en danska, liksom Söderberg, var den dubbla anknytningen naturlig.

Ruhe hade strax före jul 1930 sökt upp Hjalmar Bergman i Berlin och stannade kvar i hans närhet. Bergman hade bott kvar på Hotel Nordland, fast Ruhe och hans övriga omgivning hade försökt få honom att fara till ett hotell i Goslar. Därför flyttade Ruhe också till hotel Nordland för att kunna vara ett stöd och konferera med läkaren, som bett honom vara i närheten. Men Bergman fann allt detta onödigt, och Ruhe reste därför och nåddes två dagar senare av dödsbudet. Han skriver till Söderberg: "Det har varit en mer än vanligt dyster vecka". Han skildrar stämningen vid begravningen:

> I går sänktes han till elden... När vi kom ut var det natt och vindstilla över snön och brann bloss utmed vägen. Stenhammars musik ur Loddolozzi betagande som Gertrud Pålson-Wettergrens sång. (...) Det var trist och tryckt och på något vis tomt det hela.(...) När jag kom hem låg Dinas vänliga rader mig till mötes. (9.1.31)

---

[5] Ernest Renan, *Jesu Lefnad* i Algot Ruhes nyöversättning, Ljus' En-kronas bibliotek, 1907.

Det var typiskt för de resande européerna Ruhe och Bergman att deras sista, tragiska möte skulle försiggå utanför Sveriges gränser. Hjalmar Söderberg var ju i det hänseendet helt annorlunda: han hade aldrig lärt sig att resa och trots sina många översättningar från franskan var Frankrike honom främmande. Söderberg bodde många år i Danmark men valet var inte Danmark över Sverige utan närheten till Sverige som han närmast tvingats bort från. Köpenhamn var välbekant för skåningen Algot Ruhe sedan barndomen och hans första hustru var danska. På sina resor söderut stannade Ruhe gärna några dagar i den danska huvudstaden och de där boende svenska författarna räknade med besök.

Söderberg var mycket gästfri. Påminnelser kom: ”Vi har saknat ditt julbesök.” (31.12.31) ”Hoppas att du är oförhindrad att äta en liten enkel middag hos oss med Bo Bergman och Adolf Halenius(?).” (19.7.32)

På nyårsafton 1931 skriver Söderberg bl.a. att han sett sin yngsta dotter, Betty, som ”var elev vid Det Kgl Theater, i en liten kammarjungfruroll i Forretning er Forretning”. Underligt nog kom han ej ihåg namnet på vem som spelade Isidore Lechats roll i Stockholm 1904 fast han visste sig ha sett pjäsen då. Ruhe svarar och önskar:

> til Lykke med Datteren! Lechat kom strax att tänka på Lavén, men var inte riktigt nöjd. Det skulle vara en man av denna typ men finare, mer intelligent. Ringde till den teaterhistoriskt kunnige Yngve Hedvall, som på rak arm upplyste om namnet: Axel Eliasson. Du minns honom nog som en av de gedignaste vi haft, en smula melankolisk till sin läggning, med en ypperlig diktion. Jag antar att Du redan kommit på honom, men han är värd att bli ihågkommen och omskriven, om så bara på ett brevkort. (3.1.32)

Senare hade Ruhe fått se Betty på scenen: ”Ser för mig Bettys store, vidunderlige Øyne- måtte Talia hålla sina händer över hennes vandring - och hör din makas enastående medryckande friska skratt.” (30.7.32)

Men böckernas värld var deras viktigaste mötesplats och Ruhe skriver så snart han fått Den förvandlade Messias[6] i sin hand och ännu inte hun-

[6]Hjalmar Söderberg, *Den forvandlade Messias. Jesus Barabbas II*, AIbert Bonnier, 1932.

nit läsa den:

> Tack för Din bok som jag är synnerligen spänd på, då mina intressen länge gått åt samma håll utan att avsätta en så imponerande volym som denna. (4.10.32)

Ruhe läste boken. ”Natten till söndagen slutade jag under några sömnlösa timmar Din bok, läsande rubb och stubb, bilagor, noter. Han noterar förvånat bokens sidantal (437 s.) och:

> modet att ta upp ett ämne så omskrivet att det slutligen kunnat skrivas en bok om alla de övriga skrifterna (Schweitzer), liksom förmågan att hålla den vetenskapliga tonen (...).

Ruhe är imponerad av belästheten, men han inser att det ”huvudsakligen är Skriften själv Söderberg hållit sig till och betraktar boken har skrivits ”med en obeveklig logik som leder fram till slutsatserna. Men var finns det hat det talats om (i svensk press)?” ”Det är väl snarast en vemodig förvåning över de skröpligheter hos de sanningar som utöva makt över människorna.” Men Ruhe fann ställen han inte förstod eller där författarens argument inte övertygade. Dit hörde satsen att ”den kr. moralen saknat betydelse för kristendomens uppkomst och spridning. Jag hade för mig att det var tonen i teserna som vann skarorna.” Men Ruhe fann inte brevet vara en lämplig form för denna diskussion och undrade om han var tillräckligt tränad ”att uppta en meningskamp.” Han konstaterar att det var tjugo år sedan han hade ”borrat sig igenom det bokberg som stängde horisonten... Tempus fugit”. (17.10. 32) Det var nog mer än tjugo år, för flertalet av Ruhes artiklar, mest recensioner av religionskritiska arbeten, publicerades i Arbetet fram till år 1905; hans pamfletter, klart provokativa i socialismens tjänst, Kampen för religionsfribet och Töm kyrkan! kom 1906 resp. 1907. Ruhes intresse för religion var dock livslångt.

Söderberg ville inte bli bortglömd nere i Köpenhamn och blev det inte heller, eftersom han ju högst påtagligt deltog i det litterära livet i Sverige och förutom flera gamla vänner hade sina brevskrivande barn där. ”Din lärde son (Tom) möter jag rätt ofta å Kgl Bibl.”, skriver Ruhe. (4.10. 32)

Ruhe kunde berätta om en trevlig kväll i Stockholm som borde ha

lockat Söderberg av flera anledningar. Det hade samlats ett sjuttiotal författare på Kronprinsen ”under Marika Stjernstedts ledning, stilfull, värdig, graciös- en verklig ordförandebragd” för att diskutera Dikt och tendens. Men Ruhe var inte nådig i omdömet. Förutom att många hade druckit för mycket påminde diskussionen om ”en kaffejunta i en soc.- dem. ungdomsklubb - det var det nya skaldesläktet som ryckt upp”. (17.10.32) Men med stigande ålder och vacklande hälsa kände Söderberg behov att förstärka banden. Med typisk självironi skriver han: ”Tack för din vänlighet att ibland sända mig tidningsurklipp. Det gör ingen annan. Jag har ingen aning om vad där står i tidningarna nu för tiden där hemma om mig själv och andra nästan lika viktiga saker”. (19.4.34) Detta är det sista bevarade brevet i korrespondsen Söderberg-Ruhe.

Med vännen Bo Bergman hade Söderberg livslång kontakt. Här följer några brev om det alltid aktuella ämnet: mottagandet av Söderbergs böcker, i lagom respektlös ton.

Efter Fogelquists lilla meningsyttring (indirekt) om Jesus Barabbas måste jag befara att numera ha hela stockholmspressen emot mig (i detta ämne) utom möjligen Socialdemokraten. Men det är ju öjligt att jag överskattat Fogels inflytande i DN. (1.10.32)

Messias har nu kommit i dansk översttning och blev genast utskälld i Ekstrabladet, Danmarks ogudaktigaste tidning, av red. själv, som inte har den avlägsnaste aning om saken men tror sig ha skäl att vara arg på mig, privat. Men i går stod det en ganska hygglig kronik om boken i Politiken av en avsatt präst. (17.5.33)

(Söderberg hade råkat läsa det ställe i Koranen där Muhammed talar om judarna och Jesus):

`Men de hava varken dödat eller korsfäst honom, utan tycktes det blott så, och de som tvistat därom hava sannerligen svävat i tvivel enär de ej haft någon kunskap om honom, utan endast antaganden att rätta sig efter; de hava ej dödat honom i verkligheten utan Gud har upptagit honom till sig ty Gud är väldig och vis.’ De kristna som M. hade beröring med i Arabien, hade alltså ännu på 600-talet bevarat denna fornkristna tradition vars existens (såvidt jag vet ensom) har upptäckt och påvisat. (29.9.36)

> Du frågar mig om ingen gjort något av det där Koranstället förut. Jo, Voltaire. Om jag hade läst mina 60 band Voltaire ordentligt (...). Han nämner det i Dictionnaire Philosophique (...) under Arot och Marot (två arabiska änglar.) (19.10.36)[7]

Kring de kritiserade religionshistoriska böckerna skrevs en hel del, och förmodligen är följande brev till Carl Laurin svar på en provocerande fråga:

> Jag har den lilla egenheten som tycks vara sällsyntare än jag kan föreställa mig att jag interesserar mig för hur det förhöll sig i verkligheten med den religions födelse och historia, som jag råkat bli uppfostrad i. (4.11.28)

Och i ett brev till Ernst Thiel blir Söderberg nästan profetisk, eftersom vi nu genom bl.a. Sven Lagerstedts essä `Söderberg och Jesusforskningen'[8] att vad Söderberg förfäktar i fråga om Jesu/Barabbas' identitet överensstämmer med moderna teologiforskares uppfattning.

> Min bok (Den befriande Messias) är under trvckning eller kanske färdigtiyckt. Lärdommen är ringa och jag har inte många auktoriteter att stödja mig på. Men det beror på att jag i några viktiga fall - viktiga för ämnet, i och för sig är ingenting viktigt - har råkat komma före auktoriteterna." (22.9.32)

Denna dialog i brevform, oftast kring en detalj, men i en meningsfull kontext av föregående och efterkommande korrespondens, visar hur viktig och inspirerande den epistolära konstarten är. Den borde hålls vid liv trots eller som ett komplement till snabbare kommunikations former, för ytterst handlar det om kultur.

---

[7]Söderberg kallar dem de kätterska kristna, (M. D-I).

[8]Sven Lagerstedt, `Söderberg och Jesusforsliningen', Samlaren 1972.

Summary

The interaction of authors and artists of the Swedish intelligentia during the first quarter of this century is richly documented in their correspondence. The letters are mostly about their literary work, their own and that of others, with praise and criticism. 1 have chosen to focus on Hjalmar Söderberg as he was rather typical for the young generation at the turn of the century. But gradually he moved away from belles lettres and wrote about religion, a lifelong interest, in a radically new way that rendered him much criticism, as we can see in the letters from this period. In reading these letters one gets an important first-hand account of these authors' `fortune' as they saw it at the time.